

ONE WORLD ONE FIGHT

Zoran Kurelić

*Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Prethodno priopćenje

Primljeno: svibanj 2011.

Sažetak U ovome radu autor analizira teorijsko-ideološki sadržaj “Zajedničke izjave” (*Joint Statement*) Međunarodnog studentskog pokreta (*International Student Movement*) i tvrdi da je riječ o otvorenom povratku egalitarnog univerzalizma koji je u suvremenoj teoriji nazivan prosvjetiteljskim projektom. Zahtjev za emancipacijskim obrazovanjem u kontekstu borbe protiv komercijalizacije visokog obrazovanja vraća se, zahvaljujući utjecaju Konrada Paula Liessmanna, liberalnom *bildung* individualizmu, a ovaj u kombinaciji s inzistiranjem na obrazovanju kao ljudskom pravu čini temelj “emancipacijskog obrazovanja”. Autor se koristi Popperovom idejom postupnog socijalnog inženjeringa kako bi povezoao Liessmannov zahtjev za odbacivanjem radikalnih reformi u visokom obrazovanju sa zahtjevom Briana Barryja za uzdizanjem liberalnih principa pravednosti na globalnu razinu. Barry zagovara revolucionarne promjene u redistribuciji prava, mogućnosti i resursa, ali misli da bi ih trebalo provesti u nekoj formi globalnog socijalnog inženjeringa. Autor tvrdi da je studentski zahtjev u temeljnim elementima sukladan egalitarno-liberalnom argumentu za globalnu socijalnu pravdu.*

Ključne riječi *International Student Movement*, egalitarni liberalizam, postupni socijalni inženjering, Konrad Paul Liessmann, Brian Barry

“(R)adikalni *laissez-faire* bio bi kao totalitarna država, ugrožavao bi svaku drugu sferu, dominirao nad svakim drugim distributivnim procesom. Pretvorio bi svako društveno dobro u robu. To je tržišni imperijalizam” (Walzer, 1983: 119-120).

Tako je već daleke 1983. godine Michael Walzer, pišući *Spheres of Justice*, odredio američku “tiraniju novca”. Dva-deset i dvije godine kasnije u *Why Social Justice Matters?* Brian Barry ustvrdio je da globalni ekonomski poredak reflektira najodvratnije karakteristike

* Ovaj tekst drugi je dio mojega rada “Socijalna pravda i ‘blokada’”; počeo sam ih pisati kada sam 2009. pripremao *in memoriam* za te godine preminulog profesora Barryja. *In memoriam*, koji je trebao biti objavljen u *Političkoj misli*, na kraju nikad nisam napisao. U ova dva rada nastojao sam se poslužiti s nekoliko koncepcija koje sam naučio na Barryjevu magistarskom seminaru. Barry je o svakom poglavlju svoje knjige i svakom konferencijskom referatu uvijek diskutirao sa svojim seminaristima. U mojemu dugogodišnjem poslijediplomskom studentskom životu nisam susreo profesora, osim Chucka Tillyja, koji je s takvom lakoćom ujedinjavao istraživanje i podučavanje.

Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenog projekta “Politički deficit Europske Unije i njegove posljedice za Hrvatsku” provedenog uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH.

američkog društva i da principe socijalne pravednosti domišljene za pravednu redistribuciju prava, resursa i mogućnosti u liberalnim demokracijama poput SAD-a treba uzdići na planetarnu razinu. Jedno od dobara koje treba distribuirati pravedno i koje se ne smije prepustiti tržišnom imperijalizmu jest obrazovanje.

Naslov ovog rada, koji na hrvatskome glasi "Jedan svijet, jedna borba", namjerno je napisan na engleskome iz dva razloga. Prvo, kako bi se vidjela sličnost i razlika u odnosu na parolu *One World – One Struggle* i, drugo, zbog toga što je internacionalnost izvornog poziva osigurana engleskim jezikom. *One World – One Struggle* parola je *International Student Movementa*, on-line pokreta protiv "komercijalizacije obrazovanja", dok je *One World One Fight* moj opis onoga što Brian Barry zove globalna socijalna pravda.

Rad je podijeljen u dva segmenta. U prvome (A) predstavljam i interpretiram zajedničku izjavu mrežno povezanih članova ISM-a i pokazujem kako je vrlo bliska i djelomično inspirirana kritikom društva znanja Konrada Paula Liessmanna. Pokazujem kako se radi o povratku univerzalističkog egalitarnog liberalizma i shvaćanja obrazovanja kao izgradnje autonomnog individua. U drugome segmentu (B) predstavljam Barryjev argument za globalnu socijalnu pravdu i pokazujem kako zahtjev za borbom za univerzalno pravo na obrazovanje ima važno mjesto u pokušaju oživljavanja egalitarno-liberalnog zahtjeva za radikalnom transformacijom globalne konstelacije ekonomskih odnosa kontroliranih od IMF-a, WTO-a i Svjetske banke.

Pokušat ću pokazati kako bi uspostavljanje globalne uprave sposobne osi-

gurati pravedan opstanak čovječanstva istovremeno bilo radikalno i postupno djelovanje. Globalni socijalni inženjering, iako postupan, pretpostavlja radikalno proširenje socijalne pravde na čitav planet, revolucionarni *switch* koji se nije dogodio u glavama građana razvijenih i bogatih zemalja.

A

Studentski zahtjev za besplatnim obrazovanjem iz 2009. godine širu je javnost upoznao s međunarodnim pokretom protiv "komercijalizacije obrazovanja". *International Student Movement*, pokrenut u Njemačkoj kao studentski pokret protiv reformi visokog obrazovanja, sakupio je popriličnu listu prigovora reformama koje se provode u Europi i svijetu. Studenti hrvatskih sveučilišta složili su se s većinom prigovora i zahtjeva ISM-a.¹ *Joint Statement*, odnosno

¹ Nekoliko naših autora komentiralo je ISM, kao i odnos naših i međunarodnih studentskih protesta. Slaven Letica u tekstu "Pobuna generacije noći" piše: "Treba biti iskren i jasan. Hrvatska studentska buna koja je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu počela 20. travnja 2009. nije izvorno, ni isključivo hrvatska. Ideju za bunu i njezina pravila hrvatski su studenti uvezli po logici *copy-paste*. Dio je to svjetskoga virtualnog pokreta prosvjedovanja liberalnih, antiglobalističkih, socijalno osjetljivih i ekološki osviještenih studenata. Njihovi javni prosvjedi počeli su 2007., a ove su pretvoreni u desetodnevni događaj pod parolom *Ponovno traži tvoje obrazovanje – svjetski akcijski tjedan 2009*. S trunčicom ironije, mogli bismo kazati da je povijest još jednom zakasnila u Hrvatsku: u polasku i u dolasku." *Vijenac* 396, 7. svibnja 2009. http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac396.nsf/AllWebDocs/Pobuna_generacije_noci

Darko Polšek u tekstu "Uzroci studentskih protesta u Europi i kod nas" piše: "Studenti-

“Zajednička izjava” vrlo detaljno pokazuje protiv čega i za što se studenti bore. Međunarodni studentski pokret bori se protiv:

ma današnja svjetska ekonomska kriza dokazuje upravo ono što su na mitinzima protiv globalizacije (u Genovi, Seattleu i drugdje) već odavno tvrdili: ‘kapitalizam je truli sustav koji treba srušiti’. (Danas se više ne protestira protiv globalizacije, jer se organizirane mreže studenata koriste upravo njezinim brojnim – komunikacijskim i drugim – dobrim stranama.) Zbog toga se protest mladih protiv globalizacije pretvorio u nešto **potencijalno mnogo opasnije**: sad kada je i studentima jasno da globalizacija može biti i nešto dobro, taj se razlog pobune, ne samo na Balkanu, počeo povezivati s percepcijom da su **demokratske zemlje postale nepravedne** (ili čak da je demokracija = nepravda), jer imaju korumpiranu vlast, jer su se političke ‘elite’ okoristile ‘neoliberalizmom’ za privatne ciljeve (vlastite interese), a račun ispostavljaju ‘narodu’: radnicima, seljacima i inteligenciji. ‘Ako su se donedavno nekima mogle besplatno dijeliti tvornice, drugima besplatni stanovi, zašto studenti ne bi smjeli dobiti besplatno školovanje’, (politikantski) je rekao neki dan kolega s mog fakulteta (jer dvije nepravde ne čine treće pravdom) (izjavio je nekorektno na javnoj televiziji jedan kolega s mog fakulteta).”

Polšek inzistira na anarhističkom aspektu protesta jer je on bio izrazito značajan na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ali napad na ustavne demokracije nije bio naročito zanimljiv plenumu Fakulteta političkih znanosti. Šaroliko društvo koje podržava ISM uključuje i anarhiste, ali je ideološki raznoliko, a sam je *Joint Statement* egalitarističko-liberalni. Naravno, i liberalni egalitaristi drže da su države demokratskog zapada postale nepravedne, ali smatraju da ih treba učiniti pravednima, a ne uništiti. Vidi <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/45156/Uzroci-studentskih-protesta-u-Europi-i-kod-nas.html>

Utjecaja trenutne ekonomske situacije na ljude i obrazovne sustave, školarina, podčinjavanja javnog obrazovanja tržištu rada, pretvaranja obrazovanja u robu, povećavanja utjecaja privatnog biznisa na proračune za javno obrazovanje, rezanja proračuna za javno obrazovanje širom svijeta, komodifikacije i eksploatacije rada u obrazovnim institucijama, diskriminacije i isključivanja iz obrazovnog procesa na temelju: nacionalne pripadnosti, rezultata i ocjena (*performance*), političke aktivnosti, roda (*gender*), seksualne orijentacije, vjere, etničke pripadnosti i socio-ekonomskog položaja (sadašnji sustavi ustrojeni su tako da siromašnima priječe pristup visokom obrazovanju).

Pokret se bori za:

Slobodno emancipatorsko obrazovanje kao ljudsko pravo, a to znači da obrazovanje prvenstveno služi interesu pojedinca da bude emancipiran, da bude sposoban kritički reflektirati i razumijevati strukture moći koje ga okružuju. Obrazovanje treba biti javno dobro u službi javnog interesa, a uz to treba osigurati akademske slobode i slobodan odabir znanstvene discipline.

Borba za emancipatorsko obrazovanje odvija se globalno jer se neželjeni utjecaj ekonomskog sustava osjeća globalno.²

Jasno je da izjavu ovog tipa nije moguće analizirati kao teorijski tekst te da se u njoj nalaze svi zahtjevi koje se suvislo moglo staviti zajedno na jednu stranicu. Kako zajednička izjava mora biti prihvatljiva studentima s različitih kontinenata, različitih obrazovnih tradicija,

² Za čitavu izjavu vidi http://emancipating-education-for-all.org/international_joint_statement

kultura i političkih sistema, na trenutke ona zvuči nezgrapno. To se nije moglo izbjeći.³ Ono što odmah upada u oči jest liberalno univerzalistički karakter kritike nejednakosti pristupa obrazovanju. Jasno je da sve tradicije koje ne poštuju individualnost, rodne, spolne, nacionalne, etničke i druge razlike te koje na bilo koji način ograničavaju pristup obrazovanju trebaju biti transformirane i politički emancipirane. To je jedan od temeljnih aspekata borbe. Drugi je nejednakost zasnovana na socijalnim razlikama. Ta nejednakost prisutna je i u visokorazvijenim zemljama u kojima je politička emancipacija ostvarena, a građanska prava zajamčena. Zahtjev za eliminiranjem socijalnih zapreka u pristu-

³ Milan Mesić u tekstu "Hrvatski studentski pokret – pokušaj teorijske analize" komentira središnju parolu ISM-a *One World – One Struggle* i kaže: "Ta parola koju je, kao pokušaj najšireg 'uokvirenja', iznjedrio svjetski studentski pokret samo je floskula. Svijet je naime podijeljen po raznim interesnim linijama i razinama. Globalno na 'kapitalistički centar' i 'kapitalističku periferiju'" (2009: 94). Mesićev je rad poučan na mnogo razina, pogotovo u prikazu i analizi događanja na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ali je u procjeni parole prestrog. Naravno da ona uokviruje najrazličitije pokušaje da se ostvari pravedno obrazovanje u političko-ekonomski različitim porecima. To se radi na prilično smislen način koji vraća vokabular tzv. "prosvjetiteljskog projekta" u središte diskusije o komercijalizaciji obrazovanja. Obrazovanje postaje dobro koje treba pravedno distribuirati bez obzira na kulturu ili naciju u kojoj se distribuirati, što je anti-komunitarni i anti-multikulturalni potez egalitarnog univerzalizma. Naravno da različite sredine vode različite forme borbe, od borbe za uspostavu temeljne političke emancipacije do obrane europske liberalne države blagostanja od neoliberalnih politika konzervativnih vlada.

pu obrazovanju nosi snažnu egalitarnu crtu pokretu i posebno je važan u trenutku kad se troškovi visokog obrazovanja i u mnogim europskim državama prebacuju iz javne u privatnu potrošnju. Vrlo su jasne formulacije koje se opiru ukidanjima programa i rezanju dijela proračuna za znanost i obrazovanje. Iz formulacija je jasno da su ih pisali studenti i vjerojatno neki njihovi profesori koji se bave društveno-humanističkim znanostima.

U kontekstu ovoga rada posebno me zanima određenje emancipatorskog obrazovanja kao obrazovanja koje stvara kritičkoga građanina ili građanku. Obrazovanje je određeno kao ljudsko pravo pojedinca koje treba biti kako u pojedinčevu tako i u općem interesu. Obrazovanje dakle ima dimenziju izgradnje osobe koja nadmašuje osposobljavanje za obavljanje nekog posla na tržištu rada.

Nije tajna da je knjiga Konrada Paula Liessmanna *Teorija neobrazovanosti* odigrala značajnu ulogu u kritici suvremenih europskih reformi visokog obrazovanja i da je posebno čitana na njemačkom govornom području. Neobrazovanost iz naslova je *Unbildung*, iz čega nedvosmisleno slijedi zagovor pojma *bildung* kako ga u njemačkoj tradiciji uspostavlja utemeljitelj tradicionalnog sveučilišta Wilhelm von Humboldt. Prema Liessmannovu mišljenju, suvremeno društvo znanja ne teži izgradnji osoba sposobnih razumijevati svijet oko sebe, već proizvodi, obučava fleksibilne sudionike proizvodnje u modernim ekonomijama. Obrazovni sustavi prilagođavaju se potrebama tržišta rada.

"Odvraćanje od ideje obrazovanja najjasnije se pokazuje tamo gdje se to možda ponajprije pretpostavlja: u središtima samog obrazovanja. Već poodavno pokrenuto preusmjeravanje obrazovnih

ciljeva na sposobnosti i kompetencije (*skills*) bremenit je indikator za to. Onaj tko kao obrazovne ciljeve naviješta sposobnost za timski rad, fleksibilnost i komunikacijsku spremnost, zna o čemu govori: o suspendiranju one individualnosti koja je nekoć bila adresat i akter obrazovanja. ... (U)očljivo je da metaforičke prosvjetno-političke vodilje naših dana demonstrativno dovode u pitanje one ciljeve koji su svojedobno motivirali klasični obrazovni diskurs: autonomiju subjekta, suverenost pojedinca, odgovornost jedinke” (Liessmann, 2008: 61).

U komentaru zahtjeva za odvajanjem javnog obrazovanja od tržišta *Zajednička izjava* kaže da Bolonjski proces implementira obrazovni sustav kojemu je prvenstveni cilj davanje kompetencija i umijeća u službi tržišta rada. Dakle upravo ono što tvrdi i Liessmann. Isto tako, pojam obrazovanja kao prava individuuma da postane autonomni subjekt gotovo je identičan kod ISM-a. U dva navrata pisao sam zašto držim da je izjednačavanje Bolonjskog procesa s ekonomizmom društva znanja krnja interpretacija samoga procesa. Bolonjski proces ima snažnu političku dimenziju i relevantan je za uspostavu europskog identiteta i europskog građanstva koliko i za tržište rada.⁴ Bilo kako bilo, ako se u implementaciji pogrešno inzistira na trogodišnjim bakalaureatima, ishod takvog manevra upravo je onakav kakvim ga *Teorija neobrazovanosti* opisuje. Ubrzano obrazovani čovjek društva znanja samo je karikatura humanistički obrazovanog čovjeka.

⁴ Vidi moje tekstove “Socijalna pravda i ‘blokada’”, *Politička misao* (48) 1, Zagreb, 2011, str. 171-185, i “How Not to Defend Your Tradition of Higher Education”, *Politička misao* (46) 5, Zagreb, 2009, str. 9-20.

U visokoobrazovnim sustavima u kojima su diplome tradicionalno bile četverogodišnje zbijanje preddiplomskog studija u tri godine rezultiralo je transformacijom obrazovanja u izobrazbu. To je važno naglasiti jer, naravno, postoje i trogodišnji bakalaureati sposobni pružiti obrazovanje, što jasno pokazuju sveučilišta u Velikoj Britaniji. Liessmanna prvenstveno brinu reforme u Austriji koja je reformom pokvarila četverogodišnju diplomu.⁵ Isto tako treba naglasiti da ekonomizam koji mijenja karak-

⁵ Liessmann kaže: “Znanstveno-politički smisao bakalaureata koji se mnogim ministrima prosvjete čini toliko atraktivnim lako je uočljiv: skraćivanje vremena studiranja i porast stope akademski obrazovanih građana. Politički rečeno: bakalaureat je okončanje studija za one koji prekidaju studij”, *Teorija neobrazovanosti*, str. 91. Prigovor je točan, ali samo iz perspektive austrijskog skraćivanja četverogodišnje diplome na trogodišnji bakalaureat. Trogodišnji i četverogodišnji B.A. programi u zemljama koje tradicionalno imaju te programe uvijek su bili završetak studija za većinu onih koji su ih upisivali i u pravilu su garantirali zapošljivost, inače ih nitko ne bi ni upisao. Na M.Sc. i M.A. programe ide manjina studenata. Mnogi trogodišnji B.A. programi Oxforda i Cambridgea obrazuju svoje studente za tri godine bolje nego Liessmannovo sveučilište za četiri, ali nije u tome problem, već u političkoj odluci da se tradicionalni četverogodišnji programi pretvaraju u trogodišnje, što Bolonjska reforma ne zahtijeva. Reforma zahtijeva studiranje godinu za godinu (3+2, 4+1), a to je potpuno prihvatljiv zahtjev ne samo ministrima prosvjete, jer su primjerice u Hrvatskoj studenti četverogodišnju diplomu stjecali šest-sedam godina, uz ogroman broj onih koji su odustali ne stekavši ništa. Nikakve sile kapitala nisu natjerale sveučilišta da skraćuju preddiplomski studij. Mogli su ga pročistiti i učiniti završivim u četiri godine. Reformski idiotizam ne krije se samo u ekonomizmu, već i u djelovanju idiota.

ter visokog obrazovanja nikako ne bi bio manji kad bi se od Bolonjskoga procesa odustalo, te da do radikalnih rezova u proračunima za znanost, kao i do ukidanja društveno-humanističkih programa dolazi i u zemljama s trogodišnjim bakalaureatima. Najbolji primjer za to nedavne su studentske demonstracije u Londonu.⁶

Liessmannova je pozicija vrlo zanimljiva jer se on protiv "obrazovnih ciljeva neoliberalnih prosvjetnih političara (fleksibilnosti, mobilnosti i sposobnosti za zapošljavanje)" (2008: 64) bori zaganjanjem Humboldtova liberalnog *bildung* individualizma. Taj tip shvaćanja odnosa obrazovanja i razvoja pojedinca, središnji za liberalnu koncepciju dobra kao autonomije, koji je u angloameričku tradiciju stigao preko Humboldtova štovatelja J. S. Milla, od presudnog je značaja i za Liessmannova zemljaka Karla Poppera. Na gotovo iznenađujući način Popper se pojavljuje na kraju *Teo-*

rije neobrazovanosti. Liessmann tvrdi da reforma visokog obrazovanja nije prava reforma, već prevrat, nasilna, politički nametnuta promjena obrazovne paradigme, pa nedvosmisleno kaže:

"Još donedavno 'reformist' je bila pogrdna riječ; tko je držao do sebe, nije tada htio provesti reformu, nego revoluciju: seksualnosti, obitelji, kulture, prije svega škole, a onda sveučilišta i društva općenito. Tko je tada, tj. šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća istupao protiv samozvanih revolucionara za reforme, bio je za polagano, za promišljeno, za građenje društva dio po dio, bio je za evolucijski proces – prije svega, dakle, za provjetranje društva korak po korak i za demokratizaciju društva, za otvaranje škola i sveučilišta, za emancipaciju do sada zapostavljenih ljudskih skupina i društvenih slojeva, za više suodlučivanja, za transparentnost, sigurnost i socijalnu dobrobit.

Kad je danas riječ o reformama, u pravilu se namjerava suprotno. Natuknice za sve to su deatizacija, privatizacija, spremnost na rizik, vlastita odgovornost i vlastita skrb, fleksibilizacija, smanjivanje socijalnih izdataka, povećanje socijalnih doprinosa, elitno obrazovanje i ograničenje pristupa" (*ibid.*: 141).

Po Liessmannovu mišljenju, postupni socijalni inženjering zamijenjen je utopijskim projektom tržišnoj ekonomiji podvrgnutog visokog obrazovanja. Ono što je posebno zanimljivo u kontekstu ovog rada jest oživljavanje koncepcije postupnog socijalnog inženjeringa. U uvodu sam rekao da Brian Barry pokušava misliti globalnu socijalnu pravdu kao proširenje principa socijalne pravde na čitav planet. Je li to proširenje mislivo kao postupni globalni inženjering?

⁶ Kao što je poznato, Bolonjski proces nije uhvatio korijena u Velikoj Britaniji, a u bliskoj budućnosti i neće. Većina onog protiv čega se bune studenti pridruženi ISM-u zbiva se u zemlji "neokaljano" Bolonjskom reformom. U profesorskom pismu podrške studentima, objavljenom u *Guardianu* 22. 11. 2010, stoji:

"Mi ne branimo samo naše poslove, već i vrijednosti koje su nas dovele u visoko obrazovanje, imajući u vidu širi značaj obrazovanja za društvo. Prijedlog koalicije da se skreću fondovi za umjetničke akademije, humanističke i društvene znanosti ne dovodi u pitanje samo novu generaciju umjetnika, već i kritičkih kreativnih mislilaca."

Za cijelo pismo vidi: <http://www.guardian.co.uk/education/2010/nov/22/we-will-fight-with-students>

Prilično je jasno da nasilna angloamerikanizacija nije problem u Velikoj Britaniji.

B

U konferencijskom referatu "Justice, Freedom and the Case for a Global Basic Income" napisanom 1993. godine Barry se poziva na Popperov postupni socijalni inženjering pa kaže: "(T)rebamo ograničiti utopijsko mišljenje na promjene koje ne traže totalnu transformaciju bilo kojeg društva. ... Trebamo uvesti promjene na način koji nam omogućuje da učimo iz iskustva i radimo modifikacije dok djelujemo."⁷ Kada je riječ o globalnoj socijalnoj pravdi, to znači da u realizaciji pokušaja uspostave pravednijeg čovječanstva trebamo krenuti od uvida koje imamo o stanju civilizacije i od institucija globalne uprave koje trenutno postoje. To bi bio postupni globalni inženjering, koncepcija i formulacija koju sam Barry nikad nije upotrijebio.

Još u tekstu iz 1993. Barry otvoreno tvrdi da koherentna liberalno-egalitarna pozicija ne može ostati u okvirima nacionalne države niti može važiti samo za liberalne demokracije. Dakle ako je redistribucija prava (*rights*), mogućnosti (*opportunities*) i resursa (*resources*) subjekt socijalne pravde, onda redistribucija ne staje na granici države. Globalna pravednost zahtijeva međunarodnu redistribuciju, što podrazumijeva sustavne transfere iz bogatih u siromašne zemlje. Redistribuciju koju bi na nacionalnoj razini trebala raditi država blagostanja, na globalnoj razini radile bi institucije međunarodnog poretka. Cilj njihova dje-

lovanja na obje razine trebao bi u prvoj fazi biti otklanjanje siromaštva, a u drugoj smanjivanje socijalnih razlika među pojedincima, kao i između razvijenog i nerazvijenog dijela svijeta. Barry je potpuno svjestan da je njegov zahtjev utopijski, ali nadu da je ostvariv daje mu svijest o planetarnoj krizi. U zadnjoj knjizi koju je napisao, *Why Social Justice Matters?* (2005), u prilično dramatičnom poglavlju "Justice of Bust" Barry kaže:

"Očito da vodeće stranke u vladama zapadnih demokracija nisu spremne poduzeti hrabre i odlučne akcije. Trebat će ih ili transformirati ili zamijeniti. Kao što sam argumentirao, tu ideje imaju presudnu ulogu, jer jedino alternativna vizija budućnosti može pokrenuti stvari. I ja tvrdim da ta vizija mora biti izgrađena oko ideje socijalne pravde. Dopustite mi da se vratim na analogiju s tridesetima. Snažno razočaranje glavnim partijama manifestira se smanjivanjem broja glasača na izborima i prebacivanjem glasača na manje stranke. No razočaranje može, kao što znamo, biti kanalizirano u rasizam i ksenofobiju umjesto u potragu za novim socijaldemokratskim programom djelovanja. Ne znam na koju će stranu stvari otići, ali tvrdim da samo drugi put vodi preživljavanju ljudskog roda" (Barry, 2005: 270).

Barryjev je polazni uvid da konstelacija globalnog kapitalizma, u kojemu je globalno tržište slobodno dok je u interesu najbogatijih, sustavno proizvodi kako povećavanje nejednakosti na planetu Zemlji generalno, tako i među građanima u pojedinim razvijenim zemljama zapada. To je najočitiije upravo u SAD-u, tvorcu trenutnoga globalnog poretka. "Trenutni međunarodni ekonomski režim uobličen je tako da na svjetskoj razini replicira najgavnije karakteristike američkog društva" (*ibid.*: 216).

⁷ Citiram iz tipkanog primjerka koji nikad nije objavljen. Rečenice se nalaze u uvodu. Barry ga je 1993. dao seminaristima na LSE-u kao predložak za raspravu. Objavljen je kasniji pročišćeni nacrt, "Justice, Freedom and Basic Income", u *Ethical Foundations of the Market Economy* (ur. H. Seibert), University of Michigan, Ann Arbor, 1994, str. 61-89.

Za pravednu redistribuciju u okvirima liberalnih demokracija moguće je koristiti postojeće institucije, ali za ostvarenje globalne pravednosti treba izgraditi nove. Ako se nastave postojeći trendovi i ne učine ozbiljni politički koraci, iscrpljivanje prirodnih resursa, kao i dramatično povećanje stanovništva uz permanentnu devastaciju okoliša rezultirat će katastrofom. Sličnost s Popperovim manevrom očita je. Kao što je Popper zahtijevao institucionalnu kontrolu “neobuzdanog kapitalizma” na razini države, Barry traži uspostavu institucionalnog okvira globalne uprave sposobnog transformirati planetarnu konstelaciju kojom dominiraju IMF, WTO i prateće institucije. Washingtonski konsenzus kao uvjet za pomoć od zemalja traži da ne ograničavaju kretanje kapitala i stvara uvjete za osiguravanje globalnog neobuzdanog kapitalizma. Barryjev zahtjev vođen je utopijskom željom za pravednom redistribucijom bogatstva na planetu, ali koraci su postupni jer se kreće od postojeće mreže globalne uprave koju se želi transformirati i dograditi. Ne dođe li do svijesti o nužnosti kooperacije, solidarnosti i želje za pravednim preživljavanjem, već do vojne otimačine preostalih resursa, civilizacija će nestati. Svijest za koju se zalaže Barry razumijevanje je opstanka na planetu kao kooperativnog pothvata. Pravednost na globaliziranom planetu gdje lokalne interakcije imaju planetarne konzekvencije nerijetko uopće nije ostvariva lokalnim djelovanjem. Jedan svijet, jedna zajednička borba nije parola, već stanje stvari. Za to u knjizi daje mnoštvo odličnih primjera. Ja ću ovdje navesti tri.

Prvi je najočitiji i najbolje poznat i minimalno informiranom građanstvu europskih zemalja. Radi se o poticajima za poljoprivredu u EU-u i Americi. Eu-

ropljani subvencijama po grlu stoke plaćaju više nego što nerazvijene zemlje troše po glavi stanovnika. To samo po sebi ne zvuči naročito pravedno, ali veći je problem u tome što poticajima zaštićena poljoprivredna proizvodnja u SAD-u i EU-u proizvodi viškove koji se ispod cijene prodaju na međunarodnom tržištu i tako upropaštavaju nesubvencionirane poljoprivrede slabije razvijenih zemalja. Demonstracijama, proljevanjem mlijeka po birokratskim centrima Europske Unije i traktorskim blokadama prometa poljoprivrednici nacionalnih država članica Unije mogu izboriti nešto što se njima, njihovim matičnim državama ili čitavoj Europskoj Uniji može učiniti pravednim, ali radi se o socijalnoj nepravdi na globalnoj razini.

Drugi se primjer odnosi na mogućnost provođenja pravednih socijalnih politika na nacionalnoj razini u globalnim uvjetima koji trenutno postoje. Ako Indija želi ući u projekt potpunog otklanjanja siromaštva, treba povećati poreze vrlo uspješnoj klasi novih obrazovanih poduzetnika. Sada se Amerika javlja kao problem na potpuno drugačiji način, ističe Barry. Naime ona ne uspijeva obrazovati dovoljan broj traženih profesija, pa je logično rješenje da privlači strane visokoobrazovane građane. Ogromne razlike u zaradama u SAD-u sada djeluju kao “infekcija” na ostatak svijeta, i to tako što “ograničavaju količinu redistribucije koju druge zemlje mogu provesti” (*ibid.*: 217). Borbu za socijalnu pravdu u jednom dijelu svijeta ograničava socijalna nepravda u drugom.

Treći primjer posebno je drag Barryju, te je o njemu pisao u nekoliko navrata. U referatu iz 1993. “Justice, Freedom and the Case for a Global Basic Income” tvrdi da bi univerzalno uvođenje osnovnog dohotka za svakog

Zemljanina smanjilo natalitet i ublažilo jedan od najdramatičnijih problema čovječanstva u budućnosti. Posebno je važna veza između obrazovanja žena i nataliteta. Znalo se već tada da obrazovanje žena doprinosi smanjenju broja novorođene djece. Ravnopravan pristup žena obrazovanju temeljni je zahtjev socijalne pravde bez obzira na natalitet, ali u ovom kontekstu on dobiva potpuno novo značenje jer se financiranje obrazovanja žena u nerazvijenim zemljama sredstvima prebačenima iz bogatih zemalja sada može opravdati globalno pravednim pokušajem da uklanjanjem razlika između razvijenih i nerazvijenih zajednički, kao civilizacija, kontroliramo rast stanovništva na planetu.

Zaključno je pitanje bi li se zahtjev za emancipatorskim visokim obrazovanjem mogao shvatiti kao jedna varijanta ili segment pokušaja egalitarno-univerzalističkog odbacivanja ideje da kapitalu treba otkloniti zapreke u svakom kutku planeta Zemlje? Iz dosadašnjeg je teksta jasno da je moj odgovor "da". U slučaju obrazovanja radi se o nastojanju da se ne dopusti da ideologija racionalnog podvrgavanja javnih službi tržištu učini obrazovanje nedostupnim siromašnima. Postoji nekoliko snažnih podudarnosti između ideološkog uporišta "Zajedničke izjave" i Barryjeva zagovora globalne socijalne pravde. Sadržaj emancipatorskog obrazovanja polazi od univerzalne koncepcije ljudskih prava. Razloge za to treba tražiti u ekstenzivnom načinu na koji UN koristi ljudska prava. U svakom pokretu koji u startu želi biti globalan zajednički je postojeći diskurs dragocjen. Prosvjetiteljski antidiskriminacijski ton kojim odiše "Zajednička izjava" inzistira na univerzalnoj političkoj emancipaciji koja podrazumijeva političke promjene u ogromnom broju zemalja i izgradnju institucija sposobnih realizi-

rati građanska prava (to je *liberal justice* po definiciji), a napad na komercijalizaciju obrazovanja napad je na pretvaranje obrazovanja iz javnog u privatno dobro. Bolonjski proces u ovom kontekstu prepoznat je kao amerikanizacija na dvije razine. Prvo u organizaciji nastave, a onda i u načinu plaćanja studija. Protesti u Velikoj Britaniji pokazuju kako Bolonjski proces nije uzrok politici podčinjavanja obrazovanja tržištu, a smirenije čitanje temeljnih dokumenata da je visoko obrazovanje Praškom deklaracijom određeno kao javno dobro, no to samo znači da je Bolonjski proces pogrešno interpretiran od strane ISM-a, a ne da objektivni problem nije prepoznat.⁸ Pravedno financiranje obrazovanja na planetu pretpostavlja dramatične političke promjene u mnogim zemljama, kao i promjene u svijesti onih koji bi neke od računa trebali platiti bilo u svom prosvjetljenom interesu, bilo zato što to traži pravednost. ISM se bez poteškoća može interpretirati kao buđenje svijesti o nužnosti globalne socijalne pravde u distribuciji mogućnosti, prava i resursa u području obrazovanja. Koliko god "Izjava" zvučala šlampavo i koliko god nepromišljeni bili neki od zahtjeva hrvatskih studenata izvedeni iz nje, riječ je o praktičnom povratku egalitarnog univerza-

⁸ Nakon ozbiljnih rezova u financiranju visokog obrazovanja u Velikoj Britaniji studenti koji više nisu bili u stanju plaćati školarine u svojoj zemlji velikodušno su pozvani da na engleskom jeziku nastave obrazovanje na europskim sveučilištima u potpunosti financiranima iz proračuna. Koliko god lijepa ta gesta bila, ona pokazuje kako će sudbina pojedinih nacionalnih država blagostanja u Europi ovisiti o tome kako će EU biti organiziran. Trenutno je moguće dio troška rezova u jednoj zemlji prebaciti na porezne obveznike drugih zemalja. Jedna Europa, jedna borba.

lizma koji je u teoriji desetljećima bio maltretiran kao eurocentrični kulturno-politički imperijalizam. Da ga je doživio, Barry bi ga pozdravio.⁹

Pravednija civilizacija zahtijeva univerzalnu političku emancipaciju i stvaranje funkcionalne globalne uprave sposobne za transfere potrebne kako bi se užasavajuće socijalne razlike u državama i među njima smanjile koliko je to moguće. Isto tako neophodan je institucionalni autoritet sposoban pravedno

redistribuirati prirodne resurse koji iščekavaju.

Želja za uspostavljanjem globalnog postupnog socijalnog inženjeringa pretpostavlja revolucionarni *switch* na kooperativnu civilizaciju. Sličan onom kojemu se Marx nadao nakon ukidanja tržišta, jer “slonovi ne proizvode za tigrove”. Do takvih obrata, kaže Kuhn, dolazi u trenucima krize. Ova je naša poprilična, hoće li biti dovoljna?

⁹ Magistar Hrvoje Cvijanović, doktorski kandidat na UMass-u, odmah me, čim je u programu Politoloških razgovora ugledao naslov mogega referata, *mailom* upozorio da koncepcija *One World* za Adorna predstavlja izvedenicu dijalektike prosvjetiteljstva i “teleološki vrhunac buržoaskog racionalnog društva”. Cvijanović, kao štovatelj Johna Graya, osnažen kritičkom teorijom prepoznao je opasnost povratka na previde “prosvjetiteljskog projekta”. “Jedan svijet” u ovom kontekstu nije mišljen kao buduća Svjetska vlada, World Government, već kao neizbježni prostor koordinirane akcije. I kod Barryja i kod ISM-a radi se o uvjerenju da mogućnost obrazovanja treba biti univerzalna i dostupna svima bez obzira na to kojoj kulturi ili etničkoj skupini pripadali. Kako zajednička izjava nije teorijski tekst, razumljive su

unutrašnje nelogičnosti tog dokumenta. Barry ne koristi “prepućane” koncepcije prava proizašle iz tradicije UN-a. Jasno je da “Zajednička izjava” nema ambiciju da bude prihvatljiva svakoj racionalnoj osobi. Bilo kako bilo, epistemološka nedokazivost liberalnog univerzalizma u ovome kontekstu nije problem zagovarateljima emancipacijskog obrazovanja, jer se radi o dobrovoljnom mrežnom organiziranju najrazličitijih skupina nezadovoljnih studenata od kojih su neki antiliberali. Kod Barryja, naravno, nema ničeg buržoaskog jer on drži da oskudne resurse, uključujući vodu, šume i ribe u teritorijalnim vodama, ne samo da ne bi smjeli kontrolirati pojedinci i korporacije već to ne bi smjele činiti ni pojedine države. Zato je izgradnja funkcionalne globalne uprave sposobne za pravedne transfere neophodna. Vidi Barry, 2005: 264.

LITERATURA

- Barry, Brian (1991) *Liberty and Justice*. Oxford: Clarendon Press.
- Barry, Brian (1995) *Justice as Impartiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Barry, Brian (2005) *Why Social Justice Matters?*. Cambridge: Polity Press.
- Budak, Neven (2009) Znanje nije roba?. *Revija za socijalnu politiku* 16 (2): 177.
- Crosier, David, Purser, Lewis, Smidt, Hanne (2007) *Trends V: Universities shaping the European Higher Education Area*. European University Association. Dostupno na: http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Final_Trends_Report_May_10.pdf
- Farnell, Thomas (2007) Ljudsko pravo na visoko obrazovanje u Hrvatskoj. *Političko obrazovanje* 3 (3-4): 103-110.
- Farnell, Thomas (2009) Jamči li besplatno obrazovanje i jednak pristup obrazovanju? *Revija za socijalnu politiku* 16 (2): 186.
- Farnell, Thomas, Kovač, Vesna (2010) Ukidanje nepravednosti u visokom obrazovanju: prema politici "proširivanja sudjelovanja" u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku* 17 (2): 257-275.
- Horvat, Srećko, Štiks, Igor (2010) *Pravo na pobunu*. Zagreb: Fraktura.
- Kurelić, Zoran (1994) Rawls na planini?. *Politička misao* 31 (2): 183-192.
- Kurelić, Zoran (2003) Postoji li "naša" i "vaša" znanost? *Politička misao* 40 (4): 163-167.
- Kurelić, Zoran (2009) How Not to Defend Your Tradition of Higher Education. *Politička misao* 46 (5): 9-20.
- Letica, Slaven (2009) Pobuna generacije noći. *Vijenac* 396, 7. svibnja. Dostupno na: http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac396.nsf/AllWebDocs/Pobuna_generacije_noci, 24. 4. 2011.
- Liessmann, Konrad Paul (2008) *Teorija neobrazovanosti, zablude društva znanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Mesić, Milan (2009) Hrvatski studentski pokret – pokušaj teorijske analize. *Politička misao* 46 (4): 79-101.
- Petak, Zdravko (2009) Je li obrazovanje javno dobro?. *Revija za socijalnu politiku* 16 (2): 198-199.
- Polšek, Darko (2011) Uzroci studentskih protesta u Europi i kod nas. Dostupno na: <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/45156/Uzroci-studentskih-protesta-u-Europi-i-kod-nas.html>, 24. 4. 2011.
- Reinalda, Bob (2007) The Ongoing Bologna Process and its Implementation: Progress and Implications for Political Science. *epsNet Kiosk Plus THE NET Journal of Political Science* (5) 1.
- Reinalda, Bob, Kulescza, Ewa (2005) *The Bologna Process – Harmonizing Europe's Higher Education*. Opladen & Bloomfield Hills: Barbara Budrich Publishers.
- Rodin, Siniša (2005) Discourse and Authority in European and Post-Communist Legal Culture. *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 1.
- Rodin, Siniša (2009) Higher Education Reform in Search of Bologna. *Politička misao: Croatian Political Science Review* 46 (5): 21-38.
- Scanlon, T. H. (1982) Contractualism and Utilitarianism, u: A. Sen, B. Williams,

- ur., *Utilitarianism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sedgwick, Robert (2003) The Bologna Process: As Seen From the Outside. *World Education News and Reviews*, September/October. Dostupno na: <http://www.wes.org/ewenr/03sept/pfeature.htm>, 29. 11. 2003.
- Štulhofer, Aleksandar (2009) Zašto zahtjev za potpuno besplatnim (javno financiranim) visokoškolskim obrazovanjem ne smatram dobrom idejom?. *Revija za socijalnu politiku* 16 (2): 186.
- Walzer, Michael (1983) *Spheres of Justice*. New York: Basic Books.

One World – One Fight

SUMMARY In this paper, the author analyses the theoretical-ideological substance of the "Joint Statement" of the International Student Movement, and argues that it is basically an overt return of egalitarian universalism which the modern theory has called the Enlightenment project. The request for emancipatory education in the context of a fight against the commercialisation of higher education returns, as a result of the influence of Konrad Paul Liessmann, to the liberal *Bildung* individualism, and the latter, in combination with the insistence on education as a human right, forms a foundation for "emancipatory education". The author uses Popper's idea of piecemeal social engineering in order to link Liessmann's request for the rejection of radical reforms in higher education to Brian Barry's request for the extension of the liberal principles of justice to the global level. Barry advocates revolutionary changes in the redistribution of rights, opportunities and resources, but he deems that they should be carried out in the form of global social engineering. The author claims that the student demand is in its fundamental elements consistent with the egalitarian-liberal argument for global social justice.

KEYWORDS International Student Movement, egalitarian liberalism, piecemeal social engineering, Konrad Paul Liessmann, Brian Barry